

Arkeologisia kenttätöitä Amazoniassa ja Andeilla heinä-elokuussa 2002

Antti Korpisaari

Johdanto

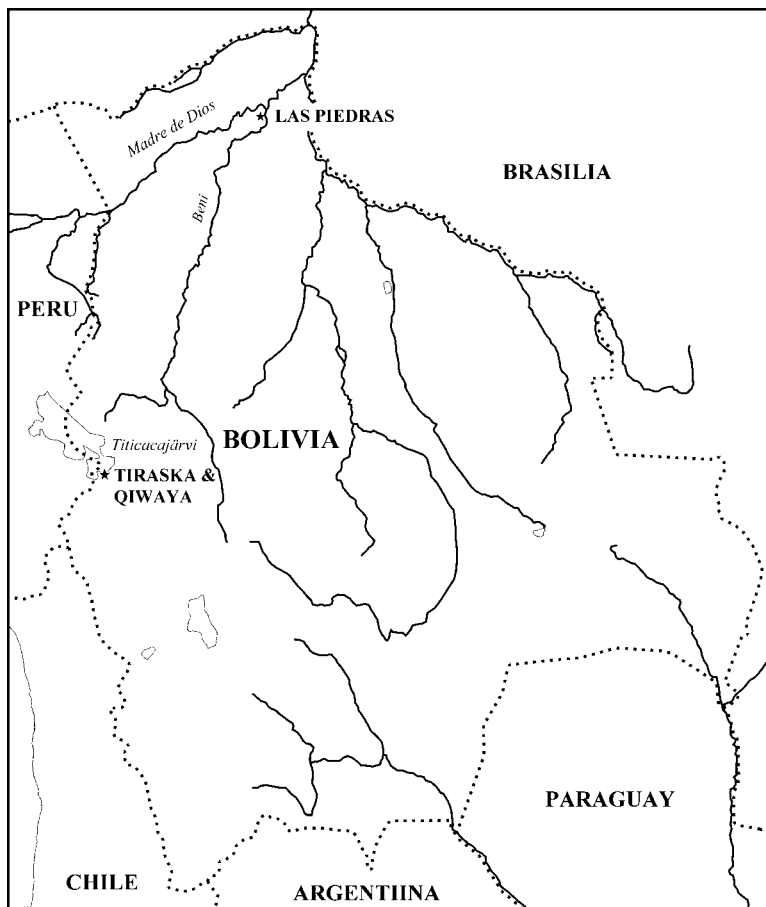
Professori Ari Siiriäisen johtaman Inkojen valtopolitiikka Amazoniassa -projektin on määrä suorittaa arkeologisia kaivaus- ja inventointitutkimuksia Riberaltan kaupungin ympäristössä Bolivian sademetsäalueella kolmena kenttä kautena (2001-2003). Näistä kenttätöyperiodeista kaksi on jo takana. Lammin Arkeologipäivillä 12.4.2002 pitämässäni esitelmässä kerroin vuonna 2001 suoritetuista tutkimuksista. Sitten Siiriäinen on kirjoittanut aiheesta Muinaistutkijassa 2/2002 (Siiriäinen 2002). Vuoden 2001 tutkimusraportit (Siiriäinen et al. 2002; Saunaluoma et al. 2002) on myös julkaistu Siiriäisen ja allekirjoittaneen toimittamassa Reports of the Finnish-Bolivian Archaeological Project in the Bolivian Amazon -kirjasssa. Tätä taustaa vasten en näe tarkoituksenmukaiseksi lähteä enää sen laajemmin käsittelemään vuoden 2001 kenttätutkimuksia, vaan esittelen pikemminkin joitakin alustavia havaintoja vuonna 2002 suoritetuista tutkimuksista ja niiden tuloksista.

Inkojen valtopolitiikka Amazoniassa -projekti ja sen vuonna 2001 toteuttamat kenttätöyt

Professori Martti Pärssinen haastoi vuonna 1992 julkaistussa väitöskirjassaan

perinteisen käsityksen siitä, etteivät inkat olisi valtakuntaansa laajentaessaan juurikaan tunkeutuneet Amazonian sademetsäalueelle. Päinvastoin Pärssinen löysi arkistoviitteitä siitä, että inkat olisivat nykyisen Koillis-Bolivian alueella työntyneet jopa Bolivian ja Brasilian rajalle saakka satoja kilometrejä Andeilta itään. (Pärssinen 1992:120-136.) Vuonna 1997 Pärssisen hypoteesi sai tukea, kun Siiriäisen, Sanna Saunaluoman ja chileläis-bolivialaisen arkeologi Juan Faldínin muodostama retkikunta vieraili koillisbolivialaisen Las Piedrasin kylän mailla sijaitsevassa La Fortaleza -kohteessa (kartta 1) (Faldín 1999; Siiriäinen 2001). Tärkeiden Beni- ja Madre de Díos -jokien yhtymäkohtaan muinoin sijoitettu La Fortaleza vaikutti rakenteellisten ja arkkitehtonisten yksityiskohtiensa puolesta todistavan inkojen muinaisesta läsnäolosta Amazoniassa. Päätelmää tukivat myös muutamat pintalöytöinä Siiriäisen toisella tarkastusmatkalla (1998) talteen saadut tyyppillisen inkakeramiikan palat. Loppuvuodesta 2000 Helsingin yliopisto myönsi rahoituksen kolmivuotiselle La Fortalezan ja sen lähiympäristön muiden arkeologisten kohteiden tutkimiseen profiloituneelle Inkojen valtopolitiikka Amazoniassa -tutkimushankkeelle.

Projektin ensimmäinen kenttätöyperiodi osui vuoden 2001 heinä-syyskuuhun. Saunaluoma, Faldín ja allekirjoittanut aloittivat työt yleiskartoittamalla ja koe-

Kartta 1. Las Piedrasin (La Fortalezan) sekä Tiraskan ja Qiwayan sijainti Boliviassa. Kuvankäsittely Antti Korpisaari.

kaivamalla kahdessa Riberaltan kaupungin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa sademetsäintiaanien asuinpaikkakohteessa, Las Palmerasissa ja El Círculossa. Siiriäisen ja Marjut Jalkanen-Mäkelän saavuttua elokuun puolivälissä Boliviaan tutkimukset siirtyivät itse La Fortalezan linnoituskohteen alueelle. Noin kolme viikkoa kestäneiden kenttätöiden tärkeimpänä päämääränä oli tämän laajan (n. 9,7 ha) kohteen perusteellinen yleiskartoitus. Tarkemman kuvan saaminen kohteen pohjakaavasta ja arkkitehtuurista tuki päätelmää sen inkaluonteesta, sillä linnoituksen kivinen puolustusmuuri ja muutamat muut kiviset seinälinjat poikkeavat huomattavasti perinteisestä (orgaanisia rakennusmateriaaleja hyödyntäneestä) sademetsäarkkitehtuurista.

Lisäksi puolustusvarustusten luonne on lähellä vuoriston inkakohteiden vastaavia (ks. esimerkiksi Pärssinen & Siiriäinen 1998, 2001). Kuivan kauden ehdittyä jo pitkälle kaivaminen oli hidasta, mutta seitsemän mielivaltaisesti sijoitettua 1 x 1 -metristä koekuoppaa saatiin kuitenkin tutkittua. Näistä löytyi runsaasti keramiikkamateriaalia – joukossa muutamia selvästi vuoristo-/inkavaikutuksesta kertovia paloja. Radiohiili-ajoitusnäytteitä kerättiin luotettavista konteksteista. Näytteistä neljä ajoitettiin Helsingin yliopiston ajoituslaboratoriossa keväällä 2002. Ajoitustuloksia ei ole vielä julkaistu, mutta ne tukevat vahvasti kuvaa La Fortalezasta melko lyhytikäisenä ja nimenomaan inkoihin liittyvänä kohteena.

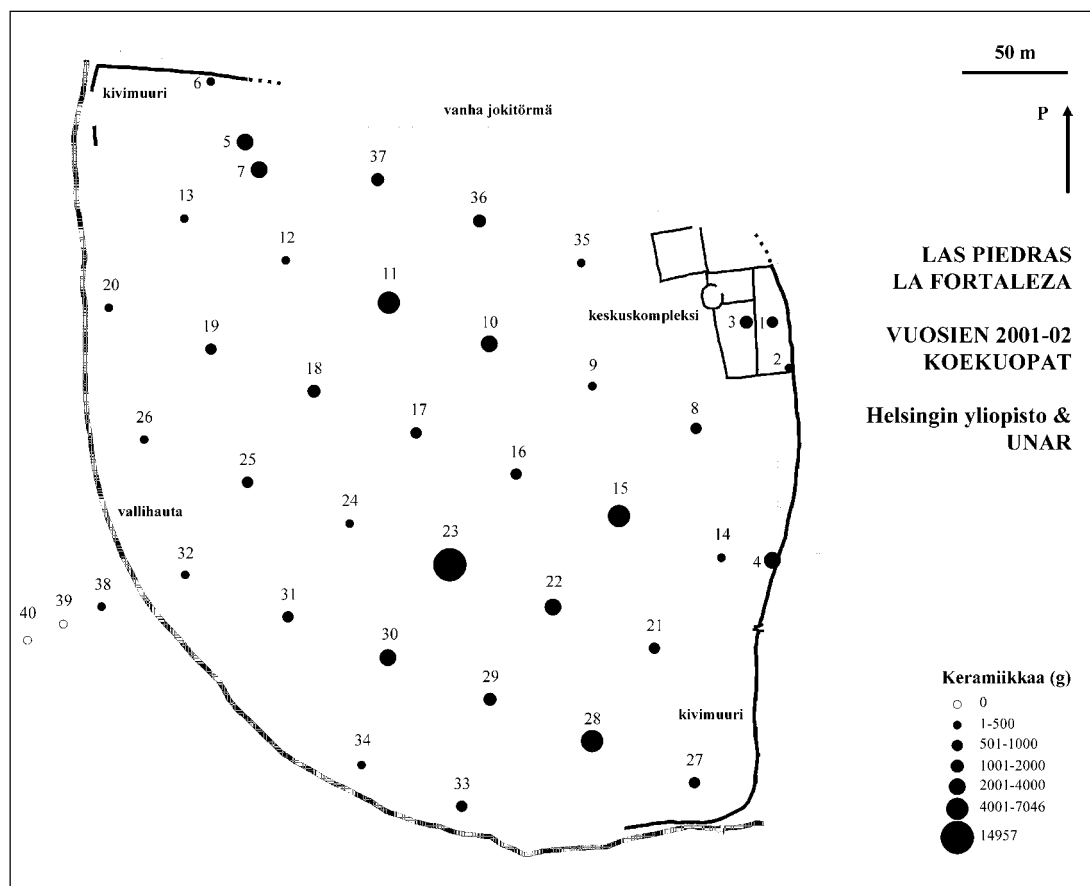
Vuoden 2002 kenttätöyt Amazoniassa

Vuotta 2002 voi perustellusti pitää Inkojen valtapoliittikka Amazoniassa -projektin keskeisimpänä painopistevuotena, sillä kauden kenttätöihin osallistui peräti viisi suomalaista tutkijaa: Saunaluoma, Jalkanen-Mäkelä, Risto Kesseli, Jussi Korhonen ja allekirjoittanut. Edellisen kenttäkauden tavoin projektin bolivialaisena apulaishohtajana toimi Faldín. Pärssinen vieraili kentällä tutustumassa tutkimusten etene- miseen.

Heinäkuun puolivälissä vauhtiin päässeet kenttätöyt toteutettiin pääosin kolmessa ryhmässä. Allekirjoittanut johti linnoituksen sisusalueen systemaattisesta koekuopituk-

sesta vastannutta ryhmää, johon lisäksi kuuluivat Kesseli, Faldín ja kaksi paikallista kaivajaa. Jalkanen-Mäkelä kaivoi kolmen paikallisen työntekijän avustamana koeojan linnoituksen vallihaudan poikki ja selvitteli linnoituksen ns. keskuskompleksin pahoin ryöstetyn kumpumaisen rakenteen luonnetta. Saunaluoma ja Korhonen jatkoivat vuonna 2001 aloitettua Riberaltan ympäristön arkeologisten kohteiden yleiskartoitusta ja koekaivamista – vuonna 2002 olivat vuorossa Tumichucua ja Roger Giesen maatila. Kesselin ja allekirjoittaneen lähdettyä Riberaltasta elokuun alkupuolella Saunaluoma ja Korhonen siirtyivät La Fortalezaan kaivaan mm. kolme koekuoppaa linnoitetun alueen ulkopuolelle.

Kartta 2. La Fortalezan vuosien 2001 ja 2002 koekuopat suhteellisine keramiikkamäärineen. Kuvankäsittely Antti Korpisaari.

Vuonna 2002 La Fortalezassa kaivettiin yhteensä 33 kappaletta 1 x 1 -metrisiä koekuoppia. Kuopista 30 sijaitsi linnoitetun alueen sisäpuolella. Edellisvuotta hieman aikaisemmasta tutkimusajankohdasta johtuen maa oli vielä melko kosteaa, ja kaivaminen eteni ripeästi. Linnoituksen sisusalueen koekuopat (numerot 8-37) sijoitettiin kasvillisuuden läpi 50 metrin välein raivattujen linjojen varrelle 50 metrin etäisyydelle toinen toisistaan (kartta 2). Linnoitetun alueen ulkopuolelle kaivetut kuopat (numerot 38-40) tehtiin kohtisuorasti vallihautaa vasten avatulle linjalle 20, 40 ja 60 metrin etäisyydelle vallihaudasta. Kaikki kuopat kaivettiin vähintään 35 cm syvyyteen, ja syvimmät kuopat kaivettiin 75 cm syvyyteen saakka. Yhdessä vuonna 2001 kaivettujen seitsemän kuopan (numerot 1-7) kanssa nyt kaivetut kuopat tarjoavat runsaasti tietoa La Fortalezan spatiaalisuudesta ja asutus-/käyttöluonteesta.

Koekuopituksen tuloksista ehkäpä kaikkein merkittävimpänä voi pitää sitä, että huomattavasta laajuudestaan huolimatta La Fortalezan linnoitettu alue vaikuttaa olleen hyvin intensiivisesti asuttu. Linnoitetun alueen sisäpuolelle toistaiseksi kaivetuista 37 koekuopasta on tullut keskimäärin lähes 1,9 kg keramiikkaa per kuoppa (yksittäisten kuoppien keramiikkamäärän vaihdelllessa runsaasta 30 g:sta aina lähes 15 kg:aan saakka). Yhtäkään täysin löydötöntä kuoppaa ei ole tavattu, ja vähälöytöiset kuopat ovat selvässä vähemmistössä runsaslöytöisiin verrattuina. Vaikka linnoitetun alueen ulkopuolelle kaivettujen kuoppien määrää (3 kpl) täytyy pitää vielä hyvin vähäisenä, poikkeavat kyseiset kuopat huomattavasti sisusalueen kuopista: 20 metrin päähän vallihaudasta kaivetusta kuopasta 38 löytyi yhteensä kuusi pientä keramiikanpalaa. 40 ja 60 metrin päähän vallihaudasta kaivetut kuopat 39 ja 40 olivat täysin löydöttömiä. Toistaiseksi kaivettujen koekuoppien löytöjakauma tukee kuvaa La Fortalezasta sotilaskohteena: asutus on keskittynyt

puolustusvarustusten rajaamalle alueelle ja intensiivisimmän asutuksen alue vaikuttaisi sijainneen kohteen keskusosissa kaukana niin jokivarren puolustusmuurista kuin kohteen ”selustaa” suojanneesta vallihaudastakin.

Vuonna 2002 löytämiemme yli 4000 keramiikanpalan joukossa on noin parisenkymmentä kiistatonta inkapalaa – tärkeimpinä kaksi matalan lautasen suurehkoa katkelmaa sekä joukko ns. *aryballo*-astioista peräisin olevia paloja. Yleisemmällä tasolla kymmenet muut palat – mm. lukuisat kahva-/korvapalat – todistavat Andien vuoriston suunnalta säteileistä kulttuurivaikutteista. La Fortalezan keramiikka-aineiston suuren valtaosan muodostavat kuitenkin paikalliseen sademetsätyyliin valmistetuista astioista peräisin olevat palat. Suurin osa näistä on koristeetonta käyttökeramiikkaa, mutta joukkoon mahtuu erittäin komeitakin poikkeuksia. Oma-leimaisin näistä poikkeuksista on ”käärme-keramiikaksi” nimeämämme uurrekoristeisten ja hyvin poltettujen matalien lautasten tyyliisuunta (ks. Siiriäinen 2002: kuva 8). Toistaiseksi löytämämme yli 60 käärme-keramiikan reunapalaa mahdollistavat yhdessä muutamien dokumentoimiemme lähes kokonaisten astioiden kanssa hyvinkin kattavan analyysin tästä mielenkiintoisesta tyylistä.

Keramiikanpalojen ohella La Fortalezan koekuopituksen yhteydessä on tavattu jonkin verran muunkinlaista löytömateriaalia. Savesta valmistettuja malliltaan vaihtelevia kehränpyöriä olemme saaneet talteen kymmenkunta. Kivisiä löytöjä on tullut hieman alle 7 kg. Tästä yhteispainosta suurimman osan muodostavat erilaiset jauhinja hioinkivet sekä näiden katkelmat. Iskosten määrä (271 kpl) on vähäinen, mihin on varmasti vaikuttanut soveliaan kiviraaka-aineen heikko saatavuus sademetsäympäristössä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana voi todeta, että löydetyistä iskoksista peräti 75 prosenttia on tullut koekuopasta 34. Samasta vallihaudan lähellä sijainneesta koekuopasta löytyi myös neljä nuolenvarren

suoristamiseen käytettyä kiviesinettä – jonkinlainen nuolipaja siis? Orgaanista alkuperää olevat löydöt ovat olleet hyvin harvinaisia, mutta kuopasta 11 löytyi runsaat 300 g luujätettä.

La Fortalezan kulttuurikerroksen paksuus näyttää olevan keskimäärin noin 20 cm, ja löytöjä alkaa yleensä tulla 5-10 cm syvyydeltä alkaen. Muutamat kuopistamme (tärkeimpinä esimerkkeinä kuopat 11, 15 ja 23) osuivat tunkio- tai jätekuoppakonteksteihin, jolloin kulttuurimaa ja löydöt saattoivat jatkua lähes 70 cm syvyyteen saakka. Yksikään koekuopistamme ei ole viitanut useisiin päällekkäisiin tai peräkkäisiin asutusvaiheisiin, vaan La Fortaleza vaikuttaisi olleen käytössä yhden yksittäisen ja intensiivisen jakson aikana. Tätä päätelmää tukevat neljä toistaiseksi käytössämme olevaa tiiviisti niputtuvaa radiohiiliajoitusta. Vuonna 2002 kaivetut jätekuopat tarjoavat erittäin hyviä konteksteja lisäajoituksia varten.

Koekuoppien ohella olemme saaneet talteen mielenkiintoista löytömateriaalia myös muutamista sellaisista kohdista, joissa maanpinta on rikkoutunut suuren puun kaaduttua. Tällaisista löytökonteksteista tärkein on ollut koekuoppa 13:n läheisyydessä sijainnut ”tuulenskaato”, josta pilkkotti kokonaisuena säilynyt pieni korvallinen kannu. Tutkiessamme kyseistä tuulenskaatoa ja sen ympäristöä tarkemmin löysimme toisenkin kokonaisen kannun sekä kaksi paikalleen hajonnutta astiaa – inkamallisen *keru*-juomapikarin ja matalan ”käärmetyyliin” koristellun lautasen (kuva 1). Lisäksi löysimme runsaasti (ainakin) kahteen kookkaaseen astiaan kuuluneita fragmentteja. Vaikka löydöt paljastanut tuulenskaato olikin sekoittanut niiden kontekstin lähes totaalisesti, löytyi toisen suuren astian pohjapala melko lailla alkuperäiseltä sijaintipaikaltaan. Tämän palan yhteydestä löytyi muutamia pieniä luuhippuja, 27 todennäköisesti sodaliitistä valmistettua kivihelmeä sekä erittäin pahasti syöpynyt levymäinen pieni kupari- tai pronssiesine

(koko n. 45 x 30 mm). Vaikka löytökontekstin sekoittuminen hankaloittaa tulkinntaa, edustaa tämä mielenkiintoinen kokonaisuus hyvin todennäköisesti uurnahautaa (toinen mahdollisuus on uhrihautaus). Vainaja (tai vain tämän luut) on sijoitettu suureen saviastiaan, joka on todennäköisesti peitetty toisella ”kantena” toimineella astialla. Hautauurna on laitettu ainakin koriste-helmiä (koru?) ja kuparinen tai pronssinen pienesine. Hautauksen yhteyteen (joko uurnan sisä- tai ulkopuolelle) on laskettu neljä astiaa – kaksi korvallista kannua, juomapikari ja matala lautanen.

Edellä esittelemäni todennäköinen hauta on tärkeä löytö jo pelkästään sisältämänsä komean esineistön takia. Se on kuitenkin vieläkin keskeisempi argumenttillemme La Fortalezasta inkojen rakentamana ja miehittämänä kohteena. Haudasta löytynyt *keru*-pikari on kiistatta inka-astia, ja myös kahden pienen korvallisen kannun muoto on johdettavissa vuoristoon. Myös sodaliittihelmet ja kupari/pronssi ovat peräisin vuoristosta. Kokonaisuena säilyneet kannut on toisaalta koristeltu hyvin ”provinsiaaliseen” ja todennäköisesti sademetsäalueelle johdettavissa olevaan tyyliin, ja astianelikon täydentävä ”käärmelautanen” on kiistatta paikallinen tuotos. Mikäli tulkinta mainittujen esineiden löytökontekstista uurnahautana on oikea, myös tämä hautaustapa osoittaa sademetsäalueen suuntaan. Näin voimakkaasta kulttuurisynkretismistä kertova löytö tuntuu viittaavan inkojen voimalliseen ja vähintäänkin useita vuosia kestäneeseen vaikutukseen Riberaltan seudulla.

Tutkimukset La Fortalezassa tulevat jatkumaan vielä ainakin vuonna 2003, ja kohteen löytöaineiston – mm. rikkaan keramiikkamateriaalin – analyysi on vasta alkutekijöissään. Kohde tulee vielä varmasti tarjoamaan mielenkiintoisia yllätyksiä, mutta jo nyt uskaltaa todeta, että La Fortalezan nimeäminen inkakohteeksi lepää erittäin vankalla pohjalla. Riittävän monilukuiset ja riittävän monia erilaisia astiamuotoja

Kuva 1. La Fortalezan "tuulenkaatohaudasta" löydetyt kokonaiset ja paikalleen hajonneet astiat. Etualalla ns. käärmelautanen. Vasemmalla muodoltaan hyvin tyypillinen inka-keru ja oikealla kaksi pientä korvallista kannua. Kuva Antti Korpisaari.

edustavat inkakeramiikkalöydöt, radiohiili-ajoitukset ja linnoituksen arkkitehtuuri sekä rakenteelliset yksityiskohdat viittaavat kaikki Andien vuoriston suuntaan ja luovat pohjan erittäin vakuuttavalle argumentille inkoista Amazoniassa.

Kalmistotutkimuksia Titicacajärven rannalla

Elokuun 9. päivänä lähdimme Kesselin kanssa Riberaltasta suuntanamme Andien ylätasanko. Meidän oli alun perin ollut tarkoitus suorittaa pienimuotoista inventointia ja koekuopitusta lauhkean Cochabamban laakson alueella. Tämä Andien itärinteellä sijaitseva laakso on aina toiminut tärkeänä kontaktiväylänä vuoriston ja alanko-/sademetsäalueiden välillä. Sen alueella suoritettut tutkimukset olisivat siis sopineet

hyvin vuoristo- ja sademetsäkuulttuurien vuorovaikutusta tutkivan Inkojen valta-politiikka Amazoniassa -projektin profiiliin. Ikävä kyllä näihin tutkimuksiin ei vuonna 2002 tullut mahdollisuutta. Bolivian muinaismuistohallinto on eräänlaisessa käymis-tilassa, kun Suomen Museovirastoa vastaavan Unidad Nacional de Arqueología -yksikön (UNAR) asemaa on heikennetty ja päätösvaltaa siirretty paikallistasolle. Saimme kyllä tutkimusluvan UNARilta, mutta Cochabamban alueen muinaismuistohallinnosta vastaava paikallinen museotaho suhtautui hankkeeseemme hyvin penseästi. Niinpä jouduimme lyhyellä varoitusajalla muuttamaan suunnitelmiamme.

Koska tutkimuksillemme oli varattu vain kaksi viikkoa, katsoimme turhan ajanhukan välttämiseksi järkeväksi suunnata jollekin jo entuudestaan tuntemallemme alueelle. Kesselin Chullpa Pacha -tutkimusprojektin

ajoilta tuttu Qiwayan kylän ympäristö Titicacajärven kaakkoisrannalla (kartta 1) sopi tarkoituksiimme erinomaisesti, sillä alueella on runsaasti kiinnostavia kohteita, ja tiesimme paikallisten suhtautuvan meihin myönteisesti. Ensimmäisen viisipäiväisen kenttätyöviikkomme aikana keskityimme Kesselin, bolivialaisen arkeologi Jédu Sagárnagan ja bolivialaisen antropologi Jonny Bustamanten kanssa tutkimaan Tiwanaku-kulttuurin hautoja Tiraskan ja Qiwayan kylien alueella. Toisen kenttätyöviikkomme aikana tutkimme Pata Patanin kylän alueella sijaitsevan Taramaya Utakisi -kohteen kahta hautatorttia. Seuraavassa esittelen lyhyesti omaa väitöskirjatyötäni tukevia Tiwanaku-kaivauksiamme.

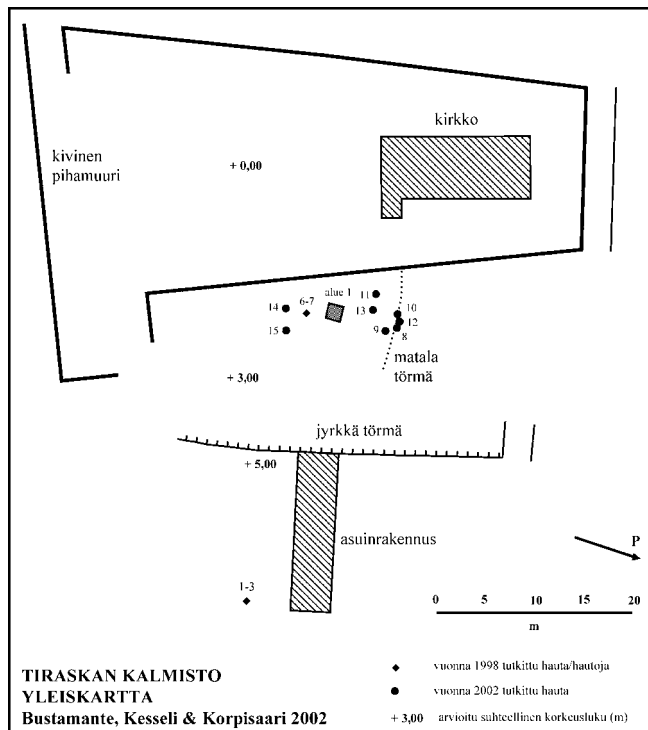
Tiraskan Tiwanaku-kalmisto tuli arkeologien tietoisuuteen heinäkuussa 1998, kun erään tässä kylässä sijaitsevan talon pihanparannustöiden yhteydessä kaivajat

törmäsivät kivirakenteisiin hautoihin. Chullpa Pacha -projektin kenttätöyt olivat juuri tuolloin alkaneet, ja koska joukko arkeologeja sattui työskentelemään naapurikylässä, paikalliset saapuivat ilmoittamaan meille löydöstään. Kävimme toteamassa tilanteen ja aloitimme välittömät pelastuskaivaukset. Ensimmäisen päivän aikana tutkimme kolme kivikammiohautaa (haudat 1-3) sekä yhden rakenteettoman (tai mahdollisesti aiemmin tuhoutuneen) hautauksen (hauta 4). Seuraavana päivänä Jédu Sagárnaga pelastuskaivoi neljännen kivikammiohaudan (hauta 5). Saman vuoden lokakuussa Sagárnaga tutki vielä kaksi kivikammiohautaa (haudat 6 ja 7) noin 30-40 metriä aiemmin tutkittujen hautojen länsipuolella (kartta 3). Olen aiemmin käsitellyt Tiraskan vuoden 1998 aineistoa pro gradu -työssäni (Korpisaari 2000a:50-53) sekä Muinaistutkijan numerossa 3/2000 julkaistussa artikkelissani (Korpisaari 2000b).

Väitöskirjatutkimukseni keskittyy Bolivian ylätasankoalueen esihistoriallisiin hautausapoihin oman aikakautensa sosiaalisen hierarkian kuvastajina. Työni pääpaino lepää nimenomaan Tiwanaku-kulttuurin (n. 200 eKr.-1000/1100 jKr.) aikakaudessa, joten ajatus Tiraskan laajan kalmistoalueen systemaattisemmasta tutkimisesta on kiinnostanut minua jo pitkään. Arkeologisen näkökulman lisäksi Tiraska on mielenkiintoinen kohde myös antropologisessa mielessä, sillä kalmiston hautojen ihmislouuaineisto on säilynyt poikkeuksellisen hyvin. Tämä mahdollistaa osteologisten ja alustavien kokeiden perusteella myös molekyylibiologisten analyysien suorittamisen.

Vuoden 2002 elokuussa käytettävissäni olleiden kolmen

Kartta 3. Tiraskan Tiwanaku-kalmiston yleiskartta. Kuvan käsittely Antti Korpisaari.

päivän aikana en tietenkään ehtinyt tehdä Tiraskassa ihmeitä. Sain kuitenkin kerättyä mielenkiintoista tutkimusmateriaalia, ja ennen kaikkea mahdollisten tulevien tutkimusprojektien suunnittelu helpottui, kun kohde on nyt yleiskartoitettu ja liitetty laajempaan kulttuurikontekstiinsa. Ehdimme vuonna 2002 tutkia ja dokumentoida kahdeksan hautaa (haudat 8-15). Nämä kaikki sijaitsivat Tiraskan kirkon yläpuolisella terassitasanteella lähellä Sagárnagan vuonna 1998 tutkimia hautoja 6 ja 7 (kartta 3). Kaikki vuonna 2002 tutkitut haudat näkyivät maanpinnalle. Tämä helpotti ja nopeutti työtämme, kun hautojen paikantamiseen ja esiin kaivamiseen ei kulunut paljonkaan aikaa. Negatiivisena seurauksena oli hautojen rakenteen osittainen tuhoutuminen (ainoastaan haudan 13 kattokiveys oli säilynyt ehjänä) sekä luuaineiston kärsiminen hautojen täytyttyä maa-aineksella. Hautoja ei kuitenkaan ollut ryöstetty, vaan ne olivat kärsineet eroosion ja ajoittaisen rakennuskivien keräilyn seurauksena.

Hauta 8 sijaitsi kaivetussa ja eroosion kuluttamassa rinteessä, ja sen rakenteesta oli jäljellä enää yksi kyljelleen asetettu seinälaaka. Ihmisluuaineisto oli jo ehtinyt maata tai huuhtoutua lähes kokonaan pois, mutta hautauhrin osaksi kuulunut reunansa menettänyt *keru*-juomapikari oli säilynyt paikallaan.

Hauta 9 oli menettänyt kattokivensä (ja mahdolliset ylemmät kivistänsä), mutta sen alaosan muodostavat kyljelleen asetetut laakakivet olivat säilyneet koskemattomina (näkyen kuitenkin maanpinnalle). Hautakuoppaan valuneen noin 40 cm paksun maakerroksen alta löytyi kaksi keramiikka-astiaa – profiloitu antropomorfinen *keru*-pikari sekä pienehkö kulho. *Keru* on menettänyt reunansa, ja koska puuttuvia paloja ei löytynyt hautakuopasta, vaikuttaa todennäköiseltä, että se on ollut rikki jo hautaan laitettaessa. *Hauta 9:n* läpimitta oli vain 30-40 cm, mistä päätellen se oli tehty hyvin nuorta vainajaa varten. Ikävä kyllä

haudan luuaineisto on kärsinyt pahoin, joten vainajan iän osteologinen määrittäminen voi osoittautua hankalaksi. Haudan pohja oli kivetty.

Hauta 10:n rakenne oli kärsinyt jälleen melko pahoin, mutta haudan läpimitta vaikuttaa olleen 40-45 cm. Haudasta löytyi jo maanpinnalle saakka näkynyt alaosaan pyöristetty pieni kulho. Tämä kauniisti koristeltu astia oli hajonnut kolmeen suureen palaan, mutta saatiin koottua lähes täydelliseksi. Luuaineistoa löytyi valitettavan vähän.

Hauta 11 oli säilynyt melko häiriintymättömänä, vaikka olikin menettänyt kattorakenteensa. Kolmen suuren kyljelleen asetetun laakakiven rajaamasta kammioista (halkaisija noin 40-55 cm) löytyivät vasemmalla kyljellään maanneen vainajan artikuloidut ja kohtalaisen hyvin säilyneet jäänteet (vainaja on luultavasti asetettu hautaan istuvassa sikiöasennossa ja kaatunut siitä mätänemisprosessin edetessä kyljelleen). Vainajan itäpuolelta löytyi yksittäinen keramiikkakulho.

Hauta 12 sijaitsi lähes täsmälleen hautojen 8 ja 10 välissä ja hyvin lähellä näitä. *Hauta* oli suurehko (halkaisija noin 60 cm). Haudan luuaineisto oli tuhoutunut lähes kokonaan, mutta keramiikka-astioita löytyi kaksi: melko pahasti rapautunut kulho ja pieni korvallinen kannu.

Hauta 13 oli täydellisin Tiraskassa vuonna 2002 tutkimistamme konteksteista. Muutamat tämänkin haudan ylimmistä seinäkivistä näkyivät maanpinnalle, mutta haudan kahdesta suuresta laakakivistä muodostuva katto oli vielä paikoillaan, eikä hautakammioon tästä syystä ollut valunut paljonkaan maata. Suurehkon (halkaisija noin 60 cm) haudan rakenne oli komea: seitsenkulmaisen kammion seinien alaosan muodostivat kyljelleen asetetut kivilaa'at, joiden päällä lepäsi kahdesta kolmeen kerrosta pienempiä kiviä. Noin 80 cm pitkät kattokivet oli asetettu ylimmän kivirivin päälle. Haudan syvyys oli hieman yli 60 cm.

Haudasta löytyi aikuisen vainajan melko hyvin säilynyt luuranko sekä yksi keramiikkakulho (kuva 2). Luuston löytösuhteista päätellen vainaja oli asetettu istumaan hautakammion pohjoisseinämää vasten ja kaatunut siitä myöhemmin itää kohti mätänemisprosessin edetessä. Hauta 13:n keramiikka-astia on erityisen mielenkiintoinen: ennen hautaan laittamista se on rikkoutunut ja korjattu, mistä kertovat poratut reikäparit vanhan halkeaman kohdalla.

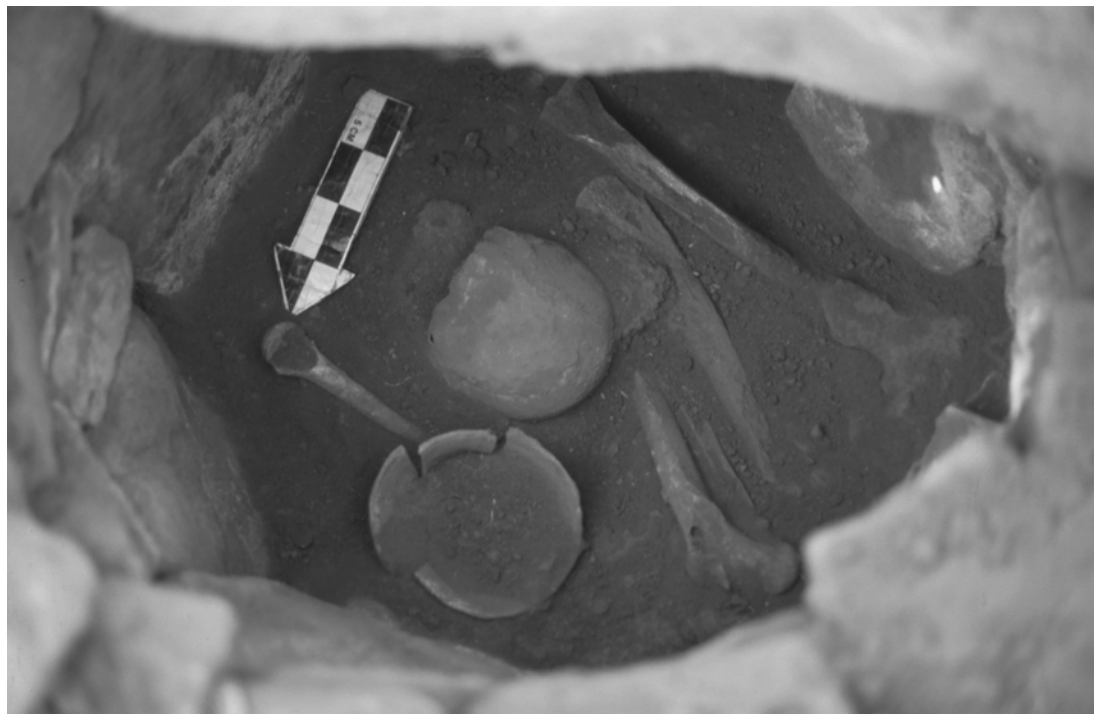
Hauta 14 kuului mielenkiintoisimpien vuonna 2002 tutkimiemme kontekstien joukkoon. Se oli hyvin pieni (halkaisija 30-40 cm) ja maanpinnalle näkyvien kyljelleen asetettujen laakakivien reunustama. Kammion pienestä koosta ja haudasta löytyneestä hyvin pienikokoisesta kallonkappaleesta päätellen hauta on tehty lähes vastasyntyneelle vauvalle. Nuoruudestaan huolimatta vainaja on saanut hautaan kaksi astiaa – suosiansa jo

ennen hautaan asettamista menettäneen komeasti koristellun pullon ja rikkoutuneen kulhon pohjaosasta improvisoidun ”lautasen”.

Hauta 15 oli menettänyt kattokiveyksensä, ja haudan läpi kasvanut suuri eukalyptuspuun juuri oli siirrellyt sen seinälaakoja. Melko epäsäännöllisen muotoisen kammion halkaisija oli noin 40-65 cm. Haudasta löytyi aikuisen vainajan kohtalaisen hyvin säilynyt luuranko, mutta keramiikkalöytöjä ei tavattu.

Maanpinnalle havaittavien hautojen tutkimisen ohella Tiraskan kirkon yläpuoliselle terassille, noin 2 m vuonna 1998 tutkituista haudoista 6 ja 7 pohjoiseen, sijoitettiin mitoiltaan 1,5 x 1,5 -metrin pieni tasokaivausalue mahdollisten maanpinnalle havaitsemattomien hautojen paikallistamiseksi. Yllättävää kyllä, yhtäkään hautaa ei osunut tälle kaivausalueelle, vaikka niitä

Kuva 2. Tiraskan Tiwanaku-kivikammiohaudan numero 13 löytötaso. Etualalla kolmeen osaan hajonnut keramiikkakulho, jota on jo muinoin korjattu. Kuva Antti Korpisaari.

Kuva 3. Tiraskan vuoden 2002 kaivausten yhteydessä löydetyt kokonaiset, restauroidut ja melkein kokonaiset keramiikka-astiat. Kuva Antti Korpisaari.

terassin muutamissa muissa osissa on lähes viere vieressä. Kokonaisuudessaan 30 cm syvyyteen ja osittain 50 cm syvyyteen kaivettu kaivausalueemme tarjosi kuitenkin muuta mielenkiintoista löytömaterialiaa – runsaasti keramiikkaa ja luuta sekä muutamia työstettyjä kivikartioita, joita on saatettu käyttää *bola*-aseen painokivinä tai lingon ammuksina. Kaivaustutkimusten ohella harjoitimme myös pienimuotoista (epäsystemaattista) pintapoimintaa, jonka tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että nykyisen Tiraskan kylän alueella on asuttu ainakin Tiwanaku-kulttuurin kaudelta inka-aikaan saakka. Nykyinen asutus on varmasti tuhonnut suuren osan aiemmista kiinteistä rakenteista, mutta kuten laaja ja mielenkiintoinen kalmistoaluekin osoittaa, paljon on myös vielä jäljellä.

Monet Tiraskaa koskevat kysymykset ovat vielä auki – näistä ehkäpä tärkeimpänä kalmiston ajoitus. Käytössäni ei ole vielä yhtäkään absoluuttista ajoitusta, ja rahoi-

tuksen hankkiminen muutamaa radiohiili-ajoitusta varten onkin yksi tärkeimmistä jatkopäämääristäni. Perinteisen Tiwanaku-keramiikkatypologian perusteella Tiraska vaikuttaisi ajoittuvan kulttuurin viidenteen eli viimeiseen (ekspansiiviseen) vaiheeseen. Edeltävän neljännen eli klassisen vaiheen astioita ja keramiikanpaloja Tiraskasta on hyvin vähän. Vuonna 2002 löydetyt klassisen tyylin astiat – haudan 9 profiloitu *keru* ja haudan 14 pullo – ovat lisäksi olleet rikki jo hautaan laitettaessa ja ovat siis saattaneet omata pitkän käyttöhistorian (kuva 3). Keramiikkatypologian käyttö ainoana ajoitusmenetelmänä on kuitenkin ongelmallista, sillä viime vuosina useampikin tutkija on (useasta eri syystä) asettanut perinteisen Tiwanakutypologian käyttökelpoisuuden kyseenalaiseksi (mm. Isbell 1997:3). Karkeasti Tiraskan voi joka tapauksessa sanoa ajoittuvan jonnekin vuosien 500-1000/1100 jKr. välimaastoon.

Tiraskan vuoden 2002 ihmisluuaineisto on tätä kirjoittaessani bolivialaisen antropologi Danilo Villamoren käsittelyssä, ja hänen osteologinen raporttinsa tulee todennäköisesti tarjoamaan mielenkiintoista uutta tietoa Tiraskan vainajista. Varsinkin Villamoren suorittamat iänmääritykset tulevat olemaan keskeisellä sijalla – vaikuttaa nimittäin siltä, että kaikki vainajat vauvaikäisestä alkaen ovat saaneet melko lailla samankaltaisen hautauksen, ja että nuorten matkaan on saatettu antaa jopa aikuisia enemmän astioita (pienistä haudoista 9 ja 14 on kummastakin kaksi astiaa, kun useimmista muista haudoista näitä on vain yksi). Mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä yksityiskohta on myös käytettyjen astioiden liittäminen osaksi hautauhria. Kertooko tämä esimerkiksi siitä, että astioita ei olisi valmistettu paikallisesti, ja uusien hankkiminen olisi tästä syystä ollut vaikeaa tai kallista (Sagárnaga 2002), vaiko esimerkiksi siitä, että (vainajan tai tämän perheen?) omien vanhojen astioiden hautaan laittaminen on nähty tärkeäksi ja asiaankuuluvaksi hautausrituaalin osaksi?

Vuosien 1998 ja 2002 tutkimusten jälkeen Tiraskan todennäköisesti kymmenistä meidän päiviimme saakka säilyneistä haudoista on tutkittu 15. Otos ei ole vielä kovin suuri, mutta Tiwanaku-kalmistokaivausten vähäisyys ja ennen kaikkea julkaistujen tutkimusten puute nostavat sen arvoa. Vuoden 2002 kenttätutkimukset herättivät Tiraskassa varsinaisen kotiseutuinnotuksen, ja Argentiinassa työskentelevien tiraskalaisten lahjoittamin varoin kylän kouluun ostettiin kaksi lasivitriiniä, joihin vuoden 2002 kaivauslöydöt sijoitettiin näytille. Kiinnostus jatkotutkimuksia ja oman museon perustamista kohtaan on kylässä korkealla, joten toivottavasti pääsen lähivuosina jatkamaan tämän tärkeän kohteen tutkimista.

Tiraskan lisäksi dokumentoimme vuonna 2002 Tiwanaku-hautoja myös Qiwayan kylän alueella. Kyseessä oli vain yhden aamupäivän

kestänyt työrupeama, jonka aikana puhdistimme Qiwayan katolisen kirkon pohjoispuolella olevan adobe-tiiltien valmistuksen yhteydessä syntyneen savenottopaikan profiilissa näkyneistä viidestä kivirakenteisesta haudasta neljä – koostaan päätellen kaksi aikuisen ja kaksi lapsen hautaa. Haudat oli ryöstetty jo vuosia aiemmin, mutta kontekstiltaan sekoittunutta luuaineistoa löytyi runsaasti. Qiwayan haudat tarjoavat mielenkiintoisen vertailukohdan Tiraskan haudoille, sillä niiden kattorakenteet olivat suurimmaksi osaksi säilyneet. Rakenteellisesti Qiwayan haudat vastaavat hyvin läheisesti Tiraskan Tiwanaku-hautoja, ja Qiwayan museon lahjoituksena saatu ja hyvin todennäköisesti tästä hautaryhmästä peräisin oleva klassinen Tiwanaku-*keru* ajoittanee ne suunnilleen samanikäisiksi (tai ehkä hieman vanhemmiksi) Tiraskan hautojen kanssa. Qiwayan haudat poikkeavat Tiraskan haudoista kuitenkin siinä, että niiden päällä oli paikoitellen jopa puolitoista metriä maa-ainesta. Kyse lienee kuitenkin jonkin myöhemmän rakennusprojektin yhteydessä paikalle kuljetetusta täytemaakerroksesta.

Kiitokset

Haluan kiittää professori Ari Siiriäistä mahdollisuudesta yllä raportoitujen tutkimusten suorittamiseen. La Fortalezan vuosien 2001 ja/tai 2002 tutkimuksiin ovat osallistuneet Juan Faldín, Marjut Jalkanen-Mäkelä, Risto Kesseli, Jussi Korhonen, Martti Pärssinen, Sanna Saunaluoma ja Ari Siiriäinen sekä joukko paikallisia kaivajia tärkeimpänä koordinaattorinaan Juan Navi. Kiitos kuuluu heille kaikille. Tiraskan ja Qiwayan Tiwanaku-hautojen tutkimuksiin osallistuivat Jonny Bustamante, Risto Kesseli ja Jédu Sagárnaga, joiden työpanoksesta ja kommentaista olen erityisen kiitollinen.

Lähteet ja kirjallisuus

- Faldín, Juan 1999: Archaeological Survey in Riberalta and South of Pando. Mision Finlandia – Dinaar, Bolivia. *Dig it All. Papers Dedicated to Ari Siiriäinen*. Ed. by Huurre, Matti. The Finnish Antiquarian Society & The Archaeological Society of Finland, Helsinki. s. 317-324.
- Isbell, William H. 1997: Reporte de la Temporada de Investigacion Junio-Agosto, 1997 del Proyecto Arqueológico Iwawi Taraco, La Paz, Bolivia. Julkaisematon tutkimusraportti.
- Korpisaari, Antti 2000a: Bolivian ylätasangon esihistoriasta ja esihistoriallisista hautaustavoista. Julkaisematon pro gradu -työ. Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine.
- Korpisaari, Antti 2000b: The Underground Burials of Qiwaya and Tiraska, Bolivia. *Muinaistutkija* 3/2000. s. 31-42.
- Pimenoff, Ville & Korpisaari, Antti 2002: Informe preliminar del análisis genético de la materia ósea de las tumbas tiwanacotas de Tiraska y la chullpa C-17 de Qiwaya. Julkaisematon alustava tutkimusraportti.
- Pärssinen, Martti 1992: Tawantinsuyu. The Inca State and Its Political Organization. *Societas Historica Finlandiae, Studia Historica* 43.
- Pärssinen, Martti & Siiriäinen, Ari 1998: Cuzcotoro and the Inka Fortification System in Chuquisaca, Bolivia. *Baessler-Archiv, Neue Folge, Band XLVI*. s. 135-164.
- Pärssinen, Martti & Siiriäinen, Ari 2001: Inkalinnoitukset. Kultakruunu ja höyhenviitta. Perun kolme vuosituhatta. Toim. Ilmonen, Anneli & Talvitie, Jyrki K. *Tampereen taidemuseon julkaisuja* 94. s. 232-236.
- Sagárnaga, Jédu 2002: Excavaciones en Tiraska. Julkaisematon konferenssiesitelmä, RAE XVI, Bolivia.
- Saunaluoma, Sanna & Faldín, Juan & Korpisaari, Antti & Siiriäinen, Ari 2002: Informe preliminar de las investigaciones arqueológicas en la región de Riberalta, Bolivia. *Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon – Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana*. Ed. by Siiriäinen, Ari & Korpisaari, Antti. Department of Archaeology, University of Helsinki, Helsinki. s. 31-52.
- Siiriäinen, Ari 2001: Inkojen retket Amazoniaan. Kultakruunu ja höyhenviitta. Perun kolme vuosituhatta. Toim. Ilmonen, Anneli & Talvitie, Jyrki K. *Tampereen taidemuseon julkaisuja* 94. s. 246-251.
- Siiriäinen, Ari 2002: Arkeologiaa Bolivian Amazoniassa: Inkoja ja sademetsäintiaaneja. *Muinaistutkija* 2/2002. s. 11-20.
- Siiriäinen, Ari & Faldín, Juan & Jalkanen-Mäkelä, Marjut & Korpisaari, Antti & Saunaluoma, Sanna 2002: The fortress of Las Piedras in the Bolivian Amazon. A report of the field investigations in 2001. *Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon – Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana*. Ed. by Siiriäinen, Ari & Korpisaari, Antti. Department of Archaeology, University of Helsinki, Helsinki. s. 1-28.

Summary

This paper describes preliminarily some of the results of the 2002 fieldwork period of the Finnish-Bolivian the Amazonian Interests of the Incas project. This project – funded by the University of Helsinki and led by professor Ari Siiriäinen – will carry out research in the Bolivian Amazon, near the city of Riberalta, during three years (2001-2003). The preliminary results of the 2001 fieldwork period have been published in English and Spanish in the Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon – Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana booklet edited by Siiriäinen and Antti Korpisaari and published by the Department of Archaeology, University of Helsinki, in 2002.

In 2002 more work was carried out in the La Fortaleza site – the main focus of the current project – as well as in two other nearby sites – Tumichucua and the estancia of Mr. Roger Giese. In La Fortaleza one of the main aims for the 2002 fieldwork period was the excavation of a network of evenly spaced

test pits across the area enclosed by the fortifications of the site. This work led to a number of interesting results. Among the more than 4000 ceramic shards discovered in the 30 test pits excavated were a couple of dozens of typical Inca shards – most notably two large shards of shallow plates and a number of aryballo shards. In addition, Inca influenced ceramics were found from a probable burial uncovered by a fallen tree. The shards and complete vessels so far uncovered represent a number of different vessel shapes and strengthen our argument of the La Fortaleza site as a fortress built by the Incas. A number of other ceramic shards found in the test pits plus the probable sodalite beads and a bit of copper/bronze

found in the above mentioned burial also point towards the Andes. Our test pit network also showed that the area of the fortress has been quite intensively inhabited – the 1 x 1 meter test pits yielded an average of almost 1.9 kg of ceramic shards per pit.

In addition to the investigations carried out in the Amazon rainforest of North-Eastern Bolivia, in 2002 some work was also carried out in the Bolivian highlands, near the South-Eastern shore of Lake Titicaca. The excavation and documentation of eight Tiwanaku period subterranean cist tombs in the village of Tiraska is presented briefly, as well as the documentation of four looted and partly destroyed Tiwanaku tombs in the village of Qiwaya.